

MAGYAR
PHILOSOPHIAI SZEMLE

SZERKESZTI ÉS KIADJA

BOKOR JÓZSEF

EGYETEMI M. TANÁR.

IX. ÉVFOLYAM.

1890. V—VI. FÜZET.

BUDAPEST

SZERKESZTŐ- ÉS KIADÓHIVATAL: IV., KECSKEMÉTI-UTCZA 6.

A «MAGYAR PHIL. SZEMLE» ÖT IVES FÜZETEKBE, ÉVENTE HATSZOR JELENIK MEG.
ELŐFIZETÉSI ÁR EGÉSZ ÉVRE 5 FRT. E SZÁM ÁRA 2 FRT.

TARTALOM.

	Lap
1. <i>Dr. Kuncz Ignác</i> : Önkormányzat	321
2. <i>Böhm Károly</i> : A lélektan ismeretelméleti alapjai	354
3. <i>Pikler Gyula</i> : Az objectiv létben való hit lélektana	425

Értesítő.

A neveléstudomány kézikönyve. Irta *Felméri Lajos*. Ismerteti *Sebesztha Károly*. 458. — A philosophia világirodalma 1887—88-ban. 476. lap.

A «Magy. Phil. Szemlét» a Magy. Tud. Akadémia támogatja ugyan, de a lap irányáért és tartalmáért csakis a szerkesztőség felelős.

ÖNKORMÁNYZAT.

I. Általános megjegyzések.

Hazánkban a levegő tele van közigazgatási reformmal és ennek során az önkormányzat kérdésével.

Örvedetes dolog, hogy ezen tárggyal mindenki foglalkozik, mert ez az államnak ethikailag intenzív fejlődésére mutat a népöntudatban. Ugyanis az állam nem pusztán intézményekben áll, hanem a polgárok lelkében élő személyes létet képez, s minél többet foglalkoznak közdolgokkal a polgárok, annál inkább élő, öntudatos valósággá lesz az államnak ezen ethikai személyes léte.

A közigazgatási reformra vonatkozó érdeklődés általánosságának örvedetes tényéhez azonban egy fölötte sajnos jelenség fűződik. Értem azon frivol fölületességet, melylyel e nagy horderejű kérdés tárgyalásánál gyakran találkozunk. Elv és érv sokszor kizárólag egy-két külföldi modern közigazgatási rendszerből vétetik. Ehhez hozzá adatik néhány hires külföldi tudósnak a neve, és készen van a recept.

A szóban forgó probléma oly fontos, hogy annak gyökeréig kell ásnunk, ha azt jó sikerrel akarjuk megoldani. Gyökeréig kell ásnunk *történetileg* és *bölcsészeti*leg. A történet és a bölcsészet világosságát kell árasztanunk közigazgatási reformunk egész rendszerére. A mit évezredek gondoltak és tettek, mindazt föl kell használnunk ily nagy törvényhozási föladat sikeres megoldása végett. Különösen azt, mit a magyar nemzet gondolt, vagy tett. Az összes mult, mint egész, a jó reform kiindulási pontja. Természetesen a jelen kor is, melyben a nálunk annyira irányadó külföldi modern közigazgatási rendszerek szerepelnek, a történet nagy egészéhez tartozik. De végre is a jelen csak egy lap a világtörténet könyvéből, honnan a népfejlődés államférfias vezeté-

sének törvényeit tanuljuk; a jelen csak egy töredék azon idealis tökélyetességből, melyre törekednünk kell.

Az állat a jelen pillanatnak él. Neki nincs sem története, sem idealis célja. Ellenben mérhetlen gazdagság tárháza lehet az emberi lélek. A szellemileg kellően kifejlett ember lelkében hordozza legalább nagy vonásokban mindazt, mit az emberiség és saját nemzete átélt, és ezen erővel törekszik megvalósítani a maga philosophiai ideáljait. Ily ember lelkében ott van az emberiség a maga történeti és bölcsészeti nagyszerűségében. De ily ember lelkénél is dicsőbb jelenség, egy ethikailag, mint világtörténeti alany, kellően kifejlett nemzet, mely a maga kulturájába és intézményeibe fölveszi mindazt, mit a világtörténet maradandót alkotott, és ezen nagyszerű eredményt a saját történetében nyilvánuló individualitása szerint, vagyis a maga geniusának szellemében teszi az állambölcsészeti eszmék öntudatos megvalósításának alapjává. Világtörténeti és philosophiai látó körre van szükség, mert ily látó kör nélkül nincs haladás, hanem csak változás, mint mikor a fölhők kergetik egymást.

Fájdalom, épen ezen történeti és philosophiai pillantás korunkban rendkívüli módon meggyöngült. A jelen pillanat érdekei, borzasztó küzdelmei a létért folyó háborúban, érzéki iránya és gyönyör-hajhászata oly teljesen betöltik az emberek lelkét, hogy feledik a multnak traditióit és a jövőnek idelájait. Történeti érzék és észjogi lelkesedés nincs. Az elmék a jelen pillanat börtönében vannak; e szerint alakul a közvélemény. A mi a börtön falain kívül van, az hiábavalóság. Plato barlangjának sötét falain átvonuló árnyak képezik korunkban a realitást; s a teljes napfény a modern szemekben hiú ábránd. Évezredek kárba veszttek, nemzetünk multja is kárba veszett. A bölcsesség követ a mai kor megtalálta. Íme ezernyi reformterv, melyben nincs se történeti erő, se bölcsészeti kritika, csak a pillanat exigentiáinak sötétsége!

A társasági és a nemzetállam vezérelveinek összekuszálása, a hatalmi ágak elkülönítésének elavult elmélete, a történeti folytosságnak régi nevek és szavakban való keresése, a biológiai érzéknek teljes hiánya jellemzi azon nézetek nagy részét, melyek közigazgatásunk reformjára nézve napfényre kerülnek, hogy a nemzeti ész napfényét elhomályosítsák. A nemzeti politika fényes palástjában a bürokratikus központosság csontváza lézeng. Az államigazgatás dicső szobrának piedestálját a nemzetállam romjaiból építik. A négyszögös kört nem

látják, de ellenmondást teremtenek ott, a hol nincs. Tűznek és viznek nézik az állami és megyei igazgatást, s mindkét részről félre verik a harangot. A hol orvosi műtetre van szükség, ott az egyik fél vonakodik késhez nyulni, a másik holt testet akar boncolni. De vajjon holt test-e a nemzet?

1848 előtt bár a rendi államnak kevesbé tökéletes formáiban, de volt hazánkban jelentékeny érzék az *organicus államfogalom* iránt. Ma az államot mindenki egy gépnek tekintí, mely a gazdasági érdeknek van hivatva szolgálni. A legtöbben olyan forma közigazgatási reformot contemplálnak, milyen volt egykor a nyelvújítás, mely magyar szavakat magyartalanul képzett és idegen mondattan szerint rákott egymás mellé. Ismerjük e lánczokat. Tudjuk, mily nehéz azokat lerázni. A nyelvben még nem szabadultunk meg egészen azoktól; már is intézményeinkben rakjuk azokat magunkra!

A külföld politikai irodalmát természetesen föl kell használnunk közigazgatási reformunkhoz. Csakhogy ez nem abban áll, hogy egyikét idézettel hivalkodunk. Lepkék gyanánt röpködnek a közigazgatási nézetek, himporként ragyog szárnyukon a külföldi tudomány, de le is kopik a legkisebb érintésre. Nálunk a külföldi neveknek nagyobb a tekintélye, mint a hazai érveknek, s minthogy sokan rohannak a dicsőség trónja felé, nagy a verseny; s végül az a győztes, kinek leginkább sikerül a maga szellemi egyéniségét valamely külföldi hírneves tudós köpönyegével eltakarni és láthatatlanná tenni.

Különösen kedvelt újabban a Stein Lőrincz köpönyege, mint azt a közigazgatási reformra vonatkozó eszmemozgalom eléggé bizonyítja. Steintől bizonynyal igen sokat tanulhatunk, csakhogy nem ollózva, hanem művén az önálló gondolkodást megedzve. Stein alkotmányelmélete és a magyar alkotmánytörténet igen különböző alapokon nyugosznak. A mit mi magyarok Stein könyvéből fölhasználni akarunk, azt előbb át kell alakítanunk, mint átalakítja a méhe a virágokról szedett anyagot. Mert furesa egy alkotmányvár a Stein Lőrincz elmélete. A várat hatalmas bástyák és sánczok védik. Szédítő magas tornyai az égbe merednek, s a fölhők villámaait harezra hívják ki. A falakon sűrűen elhelyezett ágyuk komoran tekintenek a messzeségbe. És e szörnyen fölfegyverzett erősség mégis nem egyéb mint alkotmányos parádé. Mert a várnak egyik oldalán van egy széles bejárat, melyet sem árok, sem bástya félbe nem szakít. Sőt inkább puha pázsit takarja ezen bejáratot, és fák árnya kellemessé teszi azt.

S messze ragyogó betűkkel a vár homlokára van írva, hogy bármely oldalról támadja meg azt az ellenség, az egész szörnyű erősség minden erejével ellenszegül. Kivételt képez csak az említett kényelmes bejárat. Ezen bármikor tetszik, bevonulhat az ellenség. Itt egy puskalövés sem fogadja; sőt virágot hintenek elejbe.

Íme ez Stein Lőrincz alkotmányos erőssége! Mert ha egy porzemet elveszünk a miniszteri felelősségből, annyi mint ha az egészet megsemmisítenők. Ámde Stein sziklát vesz el abból, s mint hírneves tudósunk, *Kautz Gyula* megjegyzi, «a miniszteri felelősség nagy elvét illusoriussá teszi».

Alig érthető, miként jöhet valaki arra a gondolatra, hogy Stein önkormányzati rendszerét kiollózza a magyar közigazgatási reform számára. Stein közigazgatási elméletében az önkormányzatnak egészen más értelmezése van, mint a hazai alkotmánytörténetben. Mig nálunk ép úgy, mint Angliában a közigazgatásnak egész nagy rendszere, *annak mindkét alakja, kormány és önkormányzat*, ugyanazon egy elvet fejez ki, t. i. a nemzetnek állami szabadságát (a kormány kifejezi ezt egyetemes vonatkozásaiban, az önkormányzat pedig helyi vonatkozásaiban), addig Stein elméletében a kormány és önkormányzat *két különböző* elven nyugszik, az egyik az államigazgatás, a másik a szabad igazgatás elvén (als Ausdruck der beiden Principien der *staatlichen* und der *freien* Verwaltung).

A korszakokat jellemzik kedvencz eszméik. Korunkban is van a hazai közvéleménynek egy kedvencz eszméje, mely annak bureaukratikusan irányú egymagában is eléggé elárulja. Értem ez alatt azon túlzott jelentőséget, melyet a *közszolgálati pragmatikának* tulajdonítanak. Ez ma a legnépszerűbb jelszó. Sokan azt egyetemes gyógyszernek tekintik, mely minden bajt meggyógyít és valami hivatalnoki mennyországot hoz a földre. Hogy a dolog fontosságát kellően kiemeljék, páriáknak nevezgetik a hivatalnokokat. Immár minden fogalmazógyakornok azonnal martírrá lesz, ha főnöke néhány javítást tesz a fogalmazványon. Szekaturák martírja, kit pályája küszöbén haszonvehetetlen gyanánt akarnak föltüntetni!

Semmi sem áll távolabb tőlem, mint a közszolgálati pragmatikát kicsinyleni. De a politikában vannak igazságok, melyek csak addig igazságok, mig azoknak jelentőségét más dolgok jelentőségével kellő arányban tartjuk. A közszolgálati pragmatika magában véve igazság. De mikor a közszolgálati pragmatika számára száz szavunk, is van,

s a *nobile officium* számára egy sincs, midőn a fizetéses, élethivatásos, bureaui elem minden, s az ingyenes állami munkát folytató polgár semmi, midőn azon vagyunk egész tüzzel, hogy a burokratának haja szála se görbüljön meg, de a nemzetállam szervezetét sántán, esonkán hagyjuk, akkor a közszolgálati pragmatika hazugsággá lett. A nemzetállamnak vagyis a nemzetnek, mint igazi activ államalanyának, súlypontja, a polgárok ingyenes állami munkájában van. A fizetéses hivatalnok az önkormányzatban csak arra való, hogy az állami munkát teljesítő polgárnak, mint a népelet közigazgatási organumának, szakszerű képzettségével folytonosan segítségére legyen.

Igazság magában véve a közszolgálati pragmatika, mert a hivatalnok jogát is a törvény oltalmában kell részesíteni. De midőn a hivatalnok jogát úgy akarjuk biztosítani, hogy az állam jogát fölláldozzuk; midőn a közszolgálatot egy csontvázzá akarják szervezni, melyben öntöfláldozás és gépies munka, lángész és középszerűség egy sorsban részesül; midőn a hivatalnok biztosságát többre becsüljük, mint az államérdeket, akkor a közszolgálati pragmatika igazság lehet a *hivatalnokállam* szempontjából, de a *nemzetállam* igazságai közé nem tartozik.

A fizetéses hivatalban van magánjogi elem is; pl. a hivatalnok joga a fizetésre, a nyugdíjra. S ez egészen rendén is van. A modern állam nem lehet el élethivatásos hivatalnoki kar nélkül. S igazságosan nem lehet követelni, hogy valaki egész életét minden jutalom nélkül egy hivatásnak szentelje. Ha az élethivatásos hivatalnok megfelelő jutalomban nem részesülne, akkor a gazdagok nem volnának hajlandók magukat ezen pályára adni, a szegények pedig egyáltalán nem is adhatnák arra magukat. Az élethivatásos hivatalban tehát van magánjogi, *szerződési* elem.¹ De ha a hivatal ezen magánjogi eleme előtérbe lép, s uralkodó momentummá lesz, ha a *nobile officium*, melyben nincs se szerződési jelleg, se magánérdek, már szóba sem jöhet, az valóban nagyon szomorú egy állapot. Feneketlen önzésnek, a legrosszabb fajta burokratizmusnak előjele az, ha oly hivatali rendszer, melynek vonásai közé a «do ut des» nem tartozik, és mely tiszta ethikai

¹ Azon tétel ellen, hogy az államhivatal szerződésen alapul, azt hozzák föl, hogy kényszeríteni lehet a polgárt hivatalviselésre, mint kényszeríteni lehet őt katonáskodásra. Azonban ezen ellenvetés az élethivatásos hivatal szerződési jellegét nem czáfolja meg; mert arra, hogy valaki bármiféle hivatalt élethivatássá tegyen,

lényeggel bir, a népélet lehetetlenségei közt foglal helyet, vagy legalább ily lehetetlenségnek tartatik. A fizetéses hivatalnoknak is, midőn hivatalos funkcióját teljesíti, el kell felednie, hogy ő fizetésért lépett hivatalba, s kötelességét tisztán az állam iránt való szeretetből kell teljesítenie. De honnan fog táplálkozni ez a szellem, ha senki az államnak ingyen szolgálni nem akar? A polgároknak önzése és közönye nem fogja előmozdítani a fizetéses hivatalnok önfeláldozását és lelkesedését. S képzelhető-e a polgárok részéről az állam iránt nagyobb közöny és fagyosabb önzés, mint ha a nobile officium az ábrándok országába költözik.

Két csatakiáltás hangzik végig az országon. Egyik államigazgatásért kiált, s halált zúg a megyére. A másik az államigazgatás ellen dörög, s a hivatalnokok választásában látja a megyét. De milyen államigazgatás lesz az, melynek rendszerében az önkormányzat helyet nem foglal? És milyen megye lesz az, mely az államigazgatásnak negatívója akar lenni, tehát valami új, eddig ismeretlen kategória, valami olyas, a mi sem nem államigazgatás, sem nem magánigazgatás? Ha az említett csatakiáltások komolyan vétetnek, akkor azon alternatíva előtt állunk, hogy vagy lesz egy bürokratikus államigazgatásunk, melyben ott lesz a nemzet holt arczképe, de az élő nemzet mint activ államalanys, onnan hiányzik; — vagy lesz anarchikus önkormányzatunk, melyben pezseg igen sok élet, de ez nem az államilag szervezett nemzetnek élete lesz, hanem magánérdekeké. A megyei önkormányzatnak, *mint államigazgatási alakzatnak*, nálunk ma nincs se jelszava, se pártja.] Ma vagy államigazgatás kell az embereknek megye nélkül, vagy oly megye, a mely nem államigazgatás. De hisz hazánk történetének legkimagaslóbb tényei közé tartozik a megye, mint az alkotmányos államigazgatás rendszerének egyik nagy alakja.

---

a modern állam nem kényszerít senkit, ép oly kevéssé, mint arra, hogy a katonaszkodást tegye életpályájává. Hivatalt viselni, vagy katonai szolgálatot teljesíteni bizonyos ideig egészen más, mint a hivatalt vagy a katonai szolgálatot életpályává tenni. Az elsöre van kényszer, az utóbbira nincs, és a modern államban nem lehet, mert a modern államnak lényegéhez tartozik a pályák választásában is nyilvánuló társadalmi szabadságnak elismerése. Ha önként, jutalom fejében élethivatásommá teszem a hivatalt, az kifejezetten, vagy hallgatagon kötött szerződés. Csakhogy ezen szerződésnek s a benne rejlő magánjogi momentumnak sohasem szabad a hivatal közjogi jellegét elnyomni. A hivatalnoknak vannak szerzett jogai, de maga a hivatal ily szerzett jog nem lehet, ha csak modern formákban hűbérrendszert nem akarunk,

Ezt az eszmét a modern állampolgári szervezet¹ alapzatán fölépíteni a nemzetállam életkérdése.

II. Korunknak világtörténeti helyzete.

Minden reformhoz korunk *világtörténeti helyzetének* tiszta ismerete és határozott *állambölcsészeti* elv szükséges.

A világtörténeti helyzet a korábbi phasisokból merül föl. A jelen a multnak eredménye. A mult a jelennek iránytűje. Bármily szükséges tehát a mai külföldi közigazgatási rendszerek tanulmánya a végből, hogy közigazgatási reformunknak helyes útját megtaláljuk, mégis távolról sem elegendő; mert ezen rendszerek csak az emberiség fejlődésének jelenére árasztanak világosságot, a mennyiben t. i. ezen jelent önmagában, a történeti continuitásból kitépve, korunknak *egyoldalú gazdasági iránya* által a multtól elszigetelve tekintjük.² Csak az angol közigazgatás foglalja magában egy évezred eredményeit. A közigazgatási reform nem abban áll, hogy az ember elmegy a külföldi piacra, s ott válogat a különféle közigazgatási intézményekben, mint a vásáron fölpróbált kabátokban. A *receptio* nem reform, hanem annak csak igen gyarló pótléka. Nemzeti geniusról beszélünk és német s francia bureaukratizmus után sóvárgunk. Valóban halott szag terjed el Magyarországon.

¹ Nem állampolgári *társadalmi* szervezet, mert ez ép oly mértékben *állami* szervezet is, főleg a magyar nemzet történetének álláspontjából, hol a rendiség sem volt soha pusztá merő társadalom.

² A mult században az abstract idealismus (abstract logikai consequentiáival) szakítá félbe a történeti fejlődés folytonosságát, ma ugyanezt cselekszi a gazdasági realismus. Előbb a logikai fanatizmus, ma a meggazdagodási fanatizmus. A nemzetnek élő történeti fejlődését lábbal tapodja mindéggyik. De míg a mult század ezt magasztos eszmékért tevő, addig korunk ugyanezt anyagi javakért követi el. A gazdasági érdekek szempontjából a történeti folytonosságnak nincs értéke; de ha elhanyagoljuk intézményeinkben a történet folytonosságát, akkor a nemzeti individualitás elmerül a kozmopolitizmus posványában. Nemzeti kereskedelmet akarunk, s nemzeti intézményeket rombolunk! Ugyan honnan veszi az angol kereskedő a nemzeti öntudat erélyét? A vak is látja, hogy Anglia intézményeiből. Korunknak gazdasági szelleme, sőt szenvedélye világtörténetileg jogosult. Az emberiség haladásának ez is egyik momentuma. Az emberiségben rejlő erőkapitális nemcsak szellemerkölcsli, hanem gazdasági oldallal is bír. Ezen erő kapitális gazdasági oldalának kifejtése a világtörténet új jelensége és korunk egyik nagy föladata. Új utak törése a civilizációban nagy erőfeszítést, nagy szenvedélyt igényel. Az emberiség haladása szem-

Nem elég a közigazgatási reformhoz az európai látó kör. Történeti pillantás és bölcsészeti elv nélkül minden reform csak úgy vaktában megy végbe. Világtörténeti tájékozottság nélkül a reformátor olyan hajós, a ki nem tudja, hol van a tengeren. Állambölcsészeti elv nélkül a reformátor olyan hajós, a ki nem tudja, hova akar menni.

A közigazgatási reform szempontjából a következő fejlődési fázisok magaslanak ki:

I. *A szoros értelemben vett középkor*, mely a XIV. századig tart. Ezen korszakban az állam a népelettel azonos volt, de hiányzott belőle a szaktudomány.

Az állam ezen népies alakjának ismét két korszaka volt. Egy demokratikus és egy aristokratikus. Az elsőben a szabad parasztok képezték a népies államot, a másodikban a hűbérurak és vazallok.¹ De mindkét alakja az államnak népies; mert egyikben sem lesz az államhatalom fizetéses, bürokratikus hivatalnokok által activ; hanem mindkét esetben activ lesz az államhatalom a népelet által adott organumok útján. Előbb a szabad parasztok voltak törvényhozók, kormányzók, bírák és katonák. Később a hűbérurak és vazallok lettek

---

pontjából tehát jogosult korunk gazdasági szenvedélye. Annak egyéb előnye is van. Korunk militarizmusa egy hatalmas tényezővel, a javak életével, kénytelen megosztani a hatalmat. A nemzetgazdasági törvényeit a leghatalmasb kényúr is respectálni kénytelen, s ezáltal nyer a szabadság. A kereskedelmi érdekek Ázsia- és Afrikában útát törnek a civilizációnak. A humanitásnak legszebb diadalai közé tartozik az, midőn korunk forgalmának nagyszerűsége által egyik világrész a másiknak segélyére jő. Ezek korunk gazdasági irányának ugyanannyi nagy előnyei. De ha ezen irány egyoldaluan és kizárólag nyer érvényt, az oly szerencsétlenségekre vezetend, melyek mind ama fölsorolt előnyöket túlszárnyalják. Ha a gazdasági érdekek az egyedül és kizárólag irányadó tényezőkké lesznek, akkor elpusztul a nemzetek egyenlősége és szegényebb lesz ez által az emberiségi civilizatio. Bármennyire jogosult tehát magában véve korunk gazdasági szenvedélye, mint a mely a haladásnak új útakat tör, mégis ezen szenvedély egyoldalúságát az intézményekben nem előmozdítani kell, hanem inkább ellensúlyozni a nobile officiumban magasb érdekekre irányozva az emberek figyelmét. Ha a gazdagságot tekintik az emberek egyetlen jónak, akkor mindazok fölforgatásra törekesznek, kik abban nem részesülnek. Ez egyik nagy oka a socialis kérdés elmégesedésének.

¹ A szabad parasztok népies államát, melynek jogi eredményét az u. n. *leges-barbarorum*-ban látjuk, demokratikusnak mondom külső megjelenésére nézve, megkülönböztetésül a feudális aristokrátiától. Mert demokratikus a germán paraszt gondolkodásmódja nem volt. Sőt az igazi parasztban, kit a városi élet nem érintett, mindenütt van valami fejletlen, öntudatlan aristokrácia.

azzá. Mindnyájan mint a népelet elemei teljesítik ezen állami funkciót. A népeletben a szabad parasztok szerepét fölváltá a hűbéri arisztokratia, de az így átalakult népelet azért élő összeköttetésben maradt a törvényhozási, bírói és katonai szervezettel. Úgy a paraszt állam mint a hűbéri állam maga a népelet volt, s viszont a népelet az állam. De mint említém szaktudomány nélkül. A parasztbíróságnak ép úgy, mint a lovagokból alakult törvényszéknek törvénykönyve az élő jogöntudat volt. A tudomány souverainetása még nem létezett. A törvényhozás még nem alkalmazott a tudomány által megállapított igazságokat, a bírák még nem voltak egyetemen tanult hivatalnokok, a harcz még nem volt tudomány, a közigazgatás egyszerű életviszonyokat egyszerűen elintézett.

II. *A renaissance kora* bürokratikus hatásában a francia forradalomig tart. Szakképzett, élethivatásos hivatalnokok kora ez népelet nélkül. Az állam most a bureaui elem által lesz activvá, míg a népelet ezen bürokratikus államnak passiv tárgya, melyet a tudomány elvei szerint szabályoznak. E korszakban az állam a hivatalnok. A bürokratikus szervezet lesz most az államnak activ alanya. Utóljára maguk a fejedelmek hivatalnoknak tekintik magukat. Ők «az állam első hivatalnokai». Fő hűbérurakból főhivatalnokok, a nemesség fejéből a bürokratia fejei lesznek. Ennyire korszellem volt ezen korszakban a bürokratizmus, vagyis a szakképzettségnek a népelettől külön eszközölt érvényesülése élethivatásos, fizetések hivatalnokok által. A szakképzettség világtörténeti tényezővé lesz, de a népelet organumai eltűnnek a világtörténet szinpadáról. A tudomány souverainetása kezdődik, de a népelet hosszú időre elveszti souverainetását. Ha az előbbi korszakban volt népelet az államban tudomány nélkül, most viszont volt szakképzettség és tudomány népelet nélkül. Az államhatalom szakszerűleg gyakoroltatik, de egyúttal válaszfal emelgetik állam és nép közt. A népies elemet a tudatlansággal azonosítják. A nemzeti jogtól megtagadják az észszerűséget («lex sine ratione»). A nép jogöntudata helyébe az egyetemek jogöntudata lép, t. i. a római jog. A jogtudós bírák zárt ajtók mögött szolgáltatnak igazságot, hogy a népeletnek egy mozzanása se zavarhassa őket. Az élő viszonyokat holt jog keretében szorítják. Az élő embert csontvázhoz kötik. A feudalizmus romjain a bürokratizmus palotája épül föl. Most már sem demokratikus, sem arisztokratikus népelet nem gyakorolja az államhatalmat, hanem a népelettől különvált, szakképzett, fizetések

hivatalnoki kar. Nemcsak a közigazgatás és igazságszolgáltatás, hanem a hadügy is elválík a népelettől. Állandó hadseregek támadnak, melyek épen úgy elkülönítvék a népelettől, mint a hivatalnoki burokratia. Ama seregek igazi katonai burokratitát képeztek.

Szükséges volt ezen korszak a végből, hogy a tudomány bevonuljon az államba Minden tényező, midőn először jelenik meg a világtörténetben, kiárad jogosultságának medréből, mindent eláraszt, az újság varázserejével hat. Évezredek multak el, és a tudomány az államban nem foglalt helyet. Végre a XIV. században teljesülni kezd Plato álma. Az államhatalom gyakorlása szaktudományyá lesz. Az új korszellem napja az addigi csillagzatokat elhomályosítja. Az előbbi korszakban élt az állam, de nem tudományosan; most tudományos lett az állam, de nem élt; mert a gépies burokratia nem élet. E kor a francia forradalomig tart. 4—5 század kellett arra, hogy a tudomány, mint igazi világtörténeti tényező, elfoglalja a maga helyét az államban. A népeletnek még nem volt érzéke az államhatalom szakszerű gyakorlása iránt. Ennélfogva nem a népelet által, hanem a nélkül, sőt az ellen kellett a tudománynak a tért meghódítani. A népeletet ki kellett küszöbölni az államból, nehogy a tudomány uralmát meghiusítsa. Ez a passiv állapot akkor a népeletre nézve szomorú kényyszerűség volt, és pedig magának a népeletnek érdekében, hogy előkészítessék ama kor, melyben a népelet ismét átveheti az activ állami szerepet, de már a tökélyetesség egy magasabb fokán, mint a tudományos szakszerűség által áthatott népelet. Ezen magas czél felé a burokratizmusnak, vagyis a népelettől különvált szaktudós hivatalnoki karnak kellett útát törni. A világtörténet vezetője akkor a burokratizmus volt, mely a maga tetőpontját a fölvilágosodott despotizmusban érte el ezen jelszó alatt: «mindent a népért, semmit a nép által». Ez a népelettől elkülönített szakszerű államban jelszava.

III. *A jelen kor.* A francia forradalom ismét összeköti a népeletet az állammal. Ha a középkorban volt népies állam tudományos szakszerűség nélkül, ha a renaissance korában volt tudományosan szakszerű állam népelet nélkül, úgy a francia forradalom óta a világtörténet iránya az, hogy legyen az állam ép úgy szakszerű mint népies; vagyis, hogy a népelet legyen ismét az állam, de most már a népelet ezen activ állami szerepét a szaktudomány elvei szerint töltsse be. Ez annyit tesz: «mindent a népért és mindent a nép által».

Csakhogyan ezen nép alatt nem az embereknek materialis halmazát kell értenünk, hanem a népet, mint történetileg élő és fejlődő ethikai személyes egységet. Ezen népszemély, mint activ államalany, a nemzet. A franczia forradalom politikai atomismust követett, és így nem emelkedett a nemzetállam ethikai eszméjéhez; de ezen eszmét előmozdította azáltal, hogy az államot a bürokratikus szervezetből a népbe, a hivatalszobából az életbe helyezte át. A forradalom vihara új korszak kapuját nyitá ki, melyben immár az a föladat, hogy az államban a népéletet és a szakszerűséget egyesítsük. Ezt kell tennünk, ha csak nem akarjuk az elmúlt időket más formákban és más jelszavak alatt ismételni. Ezt a föladatot kell korunknak betölteni, ha haladni akar. S íme száz év óta élünk már ezen korszakban, a nélkül, hogy annak vezérelve a közigazgatási reformnak öntudatos irányát képeznék! Az egyik rész kinevezett bürokratitát akar és ezt nevezi államnak. A másik rész választott bürokratitát akar, és ezt nevezi megyének. A népélet activ közigazgatási szerepéről megfeledeznek mindegyik rész. A mint egykor szabad parasztok, később lovagok gyakorolták az állami munkát, úgy az most a polgárok föladata. A mai állampolgárt csak nem tarthatjuk kevésbé *állami lénynek*, mint Tacitus germán parasztját, s a középkor lovagját. Az állami szabadság attól függ, miként felel meg a mai állampolgár ezen világtörténeti föladatnak. Hisz kézzel fogható, hogy a nemzetet, mint activ államalanyt, vagyis röviden: a nemzetet, mint államot, a polgároknak kell szervezni. A polgárok állami munkája, ez az élő nemzet. Akár királyság alakjában foly ezen állami munka, akár respublica alakjában, okvetetlenül szükséges, hogy az a polgárok folytonos munkája legyen. A monarchiában teljes a nemzetszabadság, ha a polgárok állandó állami munkát teljesítenek. Viszont a respublicában megszűnik a nemzet, mint activ államalany, ha a polgárok állami munkája szünetel. A polgárok által gyakorolt közigazgatás a bürokratikus elem szakszerű támogatása mellett, — ez ma az irányadó világtörténeti helyzet a közigazgatási reform szempontjából. Ez a nemzeti szabadságnak, ez a nemzetállamnak útja.

Nem önkénykedve választott út ez. A világtörténet parancsoló szava hangzik az említett korszakokból, melyet könnyen megértene a közvélemény, ha nem képezné a történet az emberek nagy részének elméjében mumiák által betöltött sirböltöt. Ily holt történeti anyaggal mindent lehet bizonyítani; azon mumiákat pedig úgy tánczoltathatjuk, a hogyan akarjuk. Ne mi beszéltessek a történetet, mint gyer-

mekek a babájukat; hanem a történet beszéljen nekünk. A történet a politikának nagy mestere; de élő egységet kell annak képeznie szellemünkben, hogy beszélhessen hozzánk és oktathasson bennünket. Kövessük a történet útmutatását bátran, s a történet erőt ad nekünk az akadályok leküzdésében. A ki a haladást képviseli, az mindig győz. S van-e dicsőbb jelenség a földön, mint az, midőn egy nemzet nagy és szép eszmét győzelemre emel? A haladás útja ma a polgárok által támogatott állami munkája. Miután volt népies állam szakszerűség nélkül, s miután volt szakszerű állam népiélet nélkül, s miután mind a két korszak teljesen érvényre juttatta a benne rejlő emberiségi erőt, s azután mind a kettő kimerülve összeroskadt, ebből szükségképen következik, — ha egyáltalán az emberiségi fejlődés egységét tagadni nem akarjuk, — hogy most már kell jönni egy új korszaknak, mely az előbbi kettőnek alkotásait, a népiélet és szakszerűség állami érvényét összeköti egy nagy szerves egészbe. S ez a korszak íme eljött, benne élünk, hozzánk intézi beszédét.

Korunknak ezen értelmezése nem ábránd, hanem *történeti tény*. Csakhogy ezen történeti tény még most hasonlít oly épülethez, melynek hatalmas falai készek, de betetőzve nincsenek. Korunk ugyan eddig öntudatosan és rendszeresen még nem kötötte össze az állammal a népiéletet, úgy, mint azt az elv teljes megvalósítása követelné, de azért tényleg mégis jelentékeny haladást tett ezen irányban, és pedig a szakszerűség követelményeinek megfelelően. Azonban ezen irányt nem elegendő helylyel-közzel megvalósítani. Azt öntudatosan követett elvé kell tenni, s különösen a közigazgatási szervezetben is, hol az legnagyobb hátramaradást szenved, alkalmazni.

Hogy korunknak említett iránya részben immár ténynyé lett, azt könnyű bizonyítani. De ép oly könnyű azt kimutatni, hogy ezen tény még csonka épület. Vagy a már tényleg létező is képtelenség, vagy pedig annak sürgetése sem képtelenség, hogy a tényleg létezőt teljesen kiépítsük. Vagy mindegyik képtelenség, vagy egyik sem. Például vagy a parlamentarismus is képtelenség, vagy a polgárok ingyenes közigazgatási munkája sem képtelenség; mert hisz lényegileg mind a kettő ugyanaz, t. i. az államnak és népiéletnek egysége.

Ezen egység, mint említém, részben létezik, részben hiányzik. Lássuk ezt concretabb alakban kifejezve.

Törvényhozásunkban megtaláljuk mind a népiéletet, mind a szak-

tudományt. A népeletet megtaláljuk nemcsak a képviselők választása által, hanem a nemzeti közvélemény folytonos befolyását biztosító intézmények, különösen a hirlap és a kérelem által is. A szaktudományt megtaláljuk részint magában a parlamentben is, részint az általa meghallgatott szakemberekben. De ha megtaláljuk is törvényhozási szervezetünkben korunknak két nagy követelményét, t. i. a népeletet és a szaktudományt, viszont a népelet szempontjából nagy hiánynyal is találkozunk. A képviselő-választás csak egy és magában nem elég erős kapocs a parlament és népelet közt. A beszámoló beszédek is csak gyéren előforduló ünnepet képeznek. A hirlap befolyása állandó, de abban csak kevés polgár vehet részt. A kérelem ama forma, mely által a polgárok a törvényhozás állami munkájában állandóan részt vehetnek, s Angliában tényleg részt vesznek, és ezáltal a parlamenti szervezet activ tagjaivá lesznek. Nálunk azonban e tekintetben mély csend és közöny uralkodik. Ha olykor föllobban szalmatüzünk, megdöngetjük a parlament kapuját az anarchia buzogányával. A kérelmi jog rendszeres gyakorlása útján azonban épen nem gyakorlunk állandó befolyást a törvényhozásra. A népelet és államélet egységének hiányát nevezzük bürokratizmusnak.¹ S így Magyarország nem egészen ment a parlamenti bürokratizmustól.

Még rosszabbul áll a dolog a birói hatalom szempontjából. Van abban szaktudomány (t. i. a bírósági hivatalnokok által), de nálunk a népelet majdnem egészen hiányzik abból. Az esküdt-szék azon igazán dicső intézmény, mely a népeletet és a tudományos szakszerűséget államilag oly fényes sikerrel egyesíteni képes. Az elsőt az esküdtek, az utóbbit a szaktudós bírák képviselik. Hogy azonban az esküdtszék ezen eredményre vezessen, avégett azt mind a polgári, mind a bűnügyekre kell alkalmazni. Ha a nemzet az állam, akkor a polgári ügyekre nézve is állam a nemzet, vagy legalább annak kellene lenni. De a mennyiben nincs esküdtszék, a mennyiben tehát birói bürokratizmus van, annyiban a nemzetnek államisága csak puszta név; mert annyiban az igazi állam a hivatalnok. Igaz, hogy a hivatalnok is lehet a nemzetnek mint államnak organuma, sőt ilyen lenni köteles; de valóban ilyenné csak akkor lesz, ha az államhatalmi szervezetben

¹ Legtöbbször a bürokratizmus alatt a fölösleges formalizmust, továbbá a hivatalok fölösleges írását értik. Ez azonban csak természetes következménye a bürokratizmusnak. Viszont a szóbeliség és egyszerűség csak azért *nem* bürokratizmus, mert közeledik a népelethez.

együtt működik a polgárokkal. Az élethivatásos hivatali szervezet a polgárok ily közreműködése nélkül a népeletet mindig és mindenütt passiv objectumnak tekinti, s valósággal ilyenné teszi, azaz: bureaukratismusra vezet. Ha a polgárokból államilag alszik a nemzet, a hivatalszobában nem fog az fölébredni. A hivatalnokok egyénileg lehetnek bármily jó polgárok, azért az intézmények természetét meg nem változtathatják.

A közigazgatás szempontjából megkülönböztetjük a központi és a vidéki szervezetet. A központi szervezet nálunk is megfelel a kor ama követelményének, mely a népeletnek és szaktudománynak állami egységében áll. A parlamenti kormány az államnak a népelettel való azonosságát képezi, t. i. annyiban a mennyiben maga a parlament ily azonosságot képez. A szakképzettséget pedig a központon az állandó ministeri hivatalnokok képviselik. A parlamenti minister, mint néporganum, rendelkezik a szakszerű bureaui elemmel. Ugyanezen viszonyoknak kellene lenni a törvényhatóságban és községben a nobile officium és a fizetési hivatalnok közt. A törvényhatóságban és községben a népeletnek az állammal való egységét a polgárok ingyenes közigazgatási munkája létesíti. Ez a közigazgatási önkormányzatnak egyedüli módja. Itt az ingyen hivataloskodó polgár a néporganum. Ennek kezében legyen a döntés. S hogy ez helyesen gyakoroltassék, álljon a néporganum rendelkezésére a fizetési bureaui elem szakszerű véleménye. S legyen felelős mind a vélemény, mind a döntés.

A régi megyében ezen eszme, ha fejletlenül is, de létezett. Ma a népelet szempontjából nem létezik se tényleg, se tervben. A megye védői azt a hivatalnok-választásban védik. De a szakképzettséget a maga helyére állítani sokkal képeesebb a kinevezés, mint a választás. S életpályát restaurációnak alávetni képtelenség. A hivatalnok-választás olyan, mintha valamely csekélységet igen drágán vásárolnánk. Óriási hátrányai vannak, s ezért, a nagy árért, nem kapunk egyebet, mint az állam- és népelet igen gyöngye kapcsát. A hivatalnokválasztás az államt csak igen csekély mértékben viszi be a népeletbe, sőt gyakran államilag corrumpálja ezt. A megyei önkormányzat a polgárok ingyenes állami munkájában áll. A mit a nobilis bene possessionatus modern fogalmak szerint nem egészen kifogástalanul teljesített, ám teljesítse ezt az állampolgár tökéletesebben. Mentsük meg a megyét, de ne úgy, mint a ki az égő házból a leghiábavalóbb tárgyat kihozza, s az értékeset veszni hagyja.

Ezen vázlatból kettőt látunk: *a*) azt, hogy azon állításom, miszerint korunknak föladata az államban a népeletet és szakszerűséget összekötni, nem légvár, hanem oly épület, melyen tényleg dolgozik a világtörténet, mert hisz a parlament, parlamenti kormány és esküdszék nem egyéb, mint a népeletnek és államnak összekötése; *b*) azt, hogy ezen nagy elv még nincs teljes rendszerré kiépítve, s különösen hiányzik a vidéki közigazgatásból a népelet activ szerepe, vagyis hiányzik a nemzetállami közigazgatásnak egyik nagy alakja: az önkormányzat. Ezen hiányt megszüntetni, az elvet rendszeres teljességgé tenni, a nemzetet minden ponton az államnak activ alanyává szervezni, — ez a világtörténeti helyzet által megjelölt föladat. Ennélfogva a polgároknak szakképzett hivatalnokok által támogatott közigazgatási munkája oly «i» betű, melyet a világtörténet írt, s a tudomány csak a pontot teszi rá, midőn azt hirdeti. Ha önkormányzatban elmulasztjuk a népeletnek az állammal való összekötését, akkor gyöngítjük ezen elvet parlamenti és esküdszéki szervezetünkben is; mert nem lehet az elvet egy ponton megölni annélkül, hogy más ponton is el ne sorvaszszuk azt.

III. Állambölcészeti elv.

Közigazgatásunk megfelelő reformja végett, mint említém, nem elegendő a modern közigazgatási rendszerek ismerete, hanem ezenkívül egyfelől szükséges a történet fázisainak tiszta szemlélete és ennek alapján korunk világtörténeti helyzetének és irányának megállapítása másfelől határozott állambölcészeti elvvel kell birnunk és ezt következetesen alkalmaznunk. Az előző pontban láttuk az önkormányzatot világtörténeti álláspontból. Most irányozzuk arra az állambölcészeti elvek világosságát.

Korunkban két állambölcészeti elv küzd egymással: a *nemzet-állam* és a *társasági állam* elve. Bár ezen elvek alapján nem alakultak pártok, a küzdelem azért mégis erősen foly. Rendszerint nem úgy áll a dolog, hogy egyik ember a nemzetállamnak híve, a másik a társasági államé, hanem nemzetállam és társasági állam ugyanazon emberek öntudatában küzd egymással. A népöntudat ma átmeneti stadiumban van. 50 évvel ezelőtt az emberek elméje még egészen tele volt a társasági állam elméletével. Ha könyvekben a nemzetállam egyes elvei fölillantak is, azok a közvéleménybe még át nem mentek. Ma azonban

hirlapban, röpiratban, parlamenti beszédben, mindenütt ott találjuk a társasági állam jelszavai mellett a nemzetállam elveit. E két állambölcsészeti elv pártokra nem osztá az embereket, de azoknak elméjét osztotta meg; mert félig-meddig a nemzetállamot, félig-meddig a társasági államot követik. A népöntudatban uralkodó politikai nézetek két, egymással ellentétes rendszernek eredményei. Fönforog tehát az a veszély, hogy közigazgatási reformunk is csak részben követendi a nemzetállam elvét; részben pedig a társasági államét. S ha egyszer megvan a chaosz, nem könnyű abból kibontakozni.

Egészen más értelemmel bír az önkormányzat a társasági állam szempontjából, és egészen más értelemmel a nemzetállam szempontjából. Ennélfogva oly önkormányzat, mely mind a társasági államból, mind a nemzetállamból meritené lényegét, maga lenne a megtestesült fogalomzavar. Az ilyen önkormányzat egyes részeiben kör lenne, más részeiben négyszög, egészében sem egyik, sem másik.

Ha valaki a társasági állam elvét vallja, ám legyen bátorsága azt minden consequentiájában elfogadni. De a ki egyszer kimondja a nemzetnek, mint államnak, szavát, az ne sülyeszse aztán a társasági állam ingoványába ezen nagy eszmét, hanem alkalmazza azt az államszervezet minden izére. A társasági államelméletnek ethikai szempontból romboló hatásától¹ nem mentjük meg az államot azáltal, ha ezen elméletet félig alkalmazzuk; mig annak következetes alkalmazása földeríti legalább a benne lappangó tévedéseket. Viszont a nemzet csak akkor igazán állam, ha azt nemcsak egyes vonatkozásokban, hanem minden tekintetben activ állammá szervezzük.

Talán azon ellenvetés tétetik, hogy nem jó a politikában a merev logikai következetesség. Az angolok nem hódolnak föltétlenül egy elméletnek sem. Logikátlanok és hatalmasak. Nem az állam van az elméletekért, hanem az elméletek az államért.

A kik ezen ellenvetést teszik, azoknak bizonyos szempontból igazuk van. De az alapelveknek (milyen a nemzetállam és a társasági állam) következetes alkalmazására nézve tett állításommal szemben nincs igazuk. Különbséget kell tennünk a végső czél és az ezen célra vezető utak közt. A végső czél csak egy lehet, s azért e tekintetben az elv minden logikai consequentiáját föltétlenül alkalmazni kell. Ellen-

¹ A társasági állam-elmélet azért rombolja ethikai szempontból az államot mert ezt az egyes ember eszközévé, magánérdekek intézményévé tevén, a polgárokból szükségképen kiöli a közszellemet.

ben a célra vezető utak és módok igen különbözők, sőt logikailag ellenmondók is lehetnek. Ha valaki Budapestre akar menni, az ugyauazon időben nem akarhat sem Párisba, sem Londonba utazni. Vagyis utazási célja csak egy lehet. De mehet Budapestre gyalog, lóháton, kocsin, vasúton, gőzhajón. Sőt ezen utazási módok közül egymás után többet is alkalmazhat, vagy akár valamennyit. De bármelyik módon utazom is, azért egészen egyenes vonalban nem mehetek célom felé, hanem az akadályokat kikerülve. Az út és mód tehát sokféle, de a cél mindig csak egy.

Így vagyunk a politikában is. Az államszervezés módja követhet többféle elvet, melyek egymást támogatják, ellensúlyozzák, kijavítják. De az államszervezés célja, vagyis *azon elv, melyet állammá akarunk szervezni*, mindig csak egy lehet. Más szavakkal: a mód mindig relativ, viszont a cél mindig absolut. Az angolok lerázzák ugyan magukról a logikának lánczait, midőn állameszméjük megvalósításának módjairól van szó, de vaskövetkezetességgel ragaszkodnak ugyanazon egy állameszméhez, annak akármely mód szerint való szervezésével foglalkoznak. A mód sokféle, de az eszme egy. Innen van, hogy államszervezetük egy labyrinthez, míg állameszméjük olyan, mint a napfény. Az elsőt nehéz megtanulni, az utóbbi mindig szemünk előtt van. Sehol az intézményeket a nemzetállam eszméje úgy át nem ragyogja, mint az angoloknál; de sehol sem oly bonyolultak az intézmények, mint épen náluk. Az angoloknál az eszközök legnagyobb következetlenségében föltaláljuk a célnak legnagyobb következetességét. Angolországban a nemzet igazi állami mindenség, de a legkülönbözőbb módon. Angliában nem követték soha föltétlenül sem az arisztokratia, sem a demokratia elvét, de föltétlenül szervezték a nemzetet mind a demokratia, mind az arisztokratia. Az angolok nem nyargaltak a törvénykezés és közigazgatás elkülönítésének vesszőparipáján a végső consequentiáig, de az említett hatáskörök elkülönítésében ép úgy a nemzetet, mint activ államalanyt érvényesítették, miként ugyanezt tevék azon hatáskörök egyesítésében. Míg másutt a logika szerint szétvagdadják az egységes nemzetet, addig az angolok a szerint majd elkülönítik, majd egyesítik az ügyköröket, a mint a nemzetállam egységes szervezete azt követeli. Míg másutt csak a kormány jelenti az államot, s az önkormányzat az államnak ellentétét, addig az angoloknál kormány és önkormányzat ugyanazon nemzetállamnak csak két-féle alakja.

Az út és mód sokféle és mindegyik relativ. De ha az a kérdés: nemzetállam vagy társasági állam? Akkor a felelet csak egy lehet és ez abszolút, semmi kivételt meg nem tűrő. A társasági állam az egyeseknek szolgáló eszköz. A nemzetállam önmagának célja. Miként lehet az állam egyszerre cél és eszköz? A társasági állam *jogi* személy, melynek személyisége nem valóság, hanem az egyesek érdekében jogilag képzeltek. A nemzetállam ethikai személy, melynek személyisége történetileg élő valóság. Miként lehet ugyanazon dolog egyszerre képzelet és valóság? A társasági államot egy tollvonás decretálhatja, a nemzetállamot évezredes gondolat- és érzelmeközösség alkotja. A társasági állam az alapkötésnek holt betűjében van,¹ a nemzetállam a szivekben él. Miként lehet a politikában tüzet és vizet összekeverni? Különbéféle módon valósíthatom meg a társasági államot. Hasonlóképen a nemzetállamot is különféle módon valósíthatom meg. De egyszerre ugyanazon államot úgy is szervezni, mint társasági államot és úgy is szervezni, mint nemzet-államot teljes lehetetlenség.

A mondatokból következik, hogy az önkormányzat egészen más értelemmel bír a nemzetállamban és egészen mással a társasági államban.

A társasági állam az egyesekért van. Ezen államnak érdeke nem egyéb, mint a társasági tagok collectiv érdeke. A társasági államban az alkotmányos szabadság nem jelent egyebet, mint csak azt, hogy a nagykorú polgárok *a maguk ügyeit* ők maguk igazgatják. Ily államban az önkormányzatnak is csak ez lehet értelme. Azon ügyeket, melyek az összes polgárokat érdeklik, igazgatják az összes polgárok, személyesen vagy megbizottaik által. S ez a társasági államnak, mint egésznek, alkotmányos szabadsága. Azon ügyeket, melyek a polgárokat egy megyében, vagy községben közösen érdeklik, igazgatják az ott lakó polgárok szintén személyesen, vagy pedig megbizottaik által. S ez a társasági állam egyes részeinek alkotmányos szabadsága, vagyis ebben áll a társasági elmélet szerint az önkormányzat. Itt tehát a

¹ Az állami alapkötés ugyan a nemzetállam tudományos rendszerében is helyet foglal, de nem mint alkotó tényező, hanem csak mint jogi sanctio az egyesnek oda tartozása szempontjából; mert egyébként *a nemzet van, tehát van*. Társasági államot az alapkötés a felhőkben is decretálhat. A nemzetállamot viszont a történeti fejlődés alkotja sok millió ember gondolatának és érzelmének a nemzeti személyes egységre való irányozása által. Innen van, hogy a társasági állam csak jogi képzelet, míg a nemzetállam ethikai valóság. Amaz *jogi formalismus*, emez *élő fejlődés*.

centralisatio és az önkormányzat kérdése nem egyéb, mint *magánérdekeknek magánérdekkel* való szemközt állítása, és ezen két érdekkör egymáshoz való viszonyának meghatározása. A központi hatalom képviseli az országosan egyetemes magánérdeket, az önkormányzat viszont a törvényhatóság vagy község területén létező egyetemes magánérdeket. A társasági államban ennél fogva a központi hatalomnak és az önkormányzatnak, mint *meum et tuum*-nak egymással örökös harcban kell lenni. Minden helyi, vagyis önkormányzati érdekkör a társasági államban az egésznek rovására gyarapszik. Itt az önkormányzatot ennél fogva nem tölti be az egésznek szelleme, hanem a helyi érdek önzése. Itt az önkormányzati munka, melyet a polgárok megyében és községben teljesítenek, nem az egésznek hozott áldozat, hanem saját helyi érdekük.

Ilyen az önkormányzat lényege a társasági államban. Egyenes ellentéte ennek a nemzetállam elvére alapított önkormányzat. A nemzetállam nem egyéb, mint az államhatalom gyakorlására szervezett nemzet. A nemzetállam érdeke nem a polgároknak közös magánérdeke, hanem a nemzetnek, mint ilyennek, saját érdeke, mely nagy áldozatokat követel a polgároknak úgy közös, mint különös magánérdekei részéről. A nemzetállamban a központi kormány és önkormányzat ugyanazon személynek, az államhatalom gyakorlására szervezett nemzetnek alakzata. Itt a központi kormány és önkormányzat nem a *meum et tuum* örökös ellentéte, hanem ugyanazon nemzeti érdeknek érvényesítője. Az alkotmányos szabadság a nemzetállamban nem azt jelenti, hogy a polgárok az ő collectiv érdekű magánügyeiket maguk intézik, hanem a polgároknak és a polgárok által a nemzet intézi a maga államügyét. Itt az ingyenes állami munka, melyet polgárok az önkormányzatban teljesítenek, nem az ő jól, vagy rosszul felfogott saját érdekük, hanem saját érdeküknek bizonyos mérvű föláldozása.

Látható ezekből, hogy nagyobb különbséget nem is gondolhat ki az emberi elme, mint a mekkora különbség létezik önkormányzat és önkormányzat közt a szerint, a mint azt a társasági vagy a nemzetállam elvére alapítjuk. Az önkormányzat szava magában, ha t. i. azt állami álapelvünkkel (nemzetállam, társasági állam) közelebből meg nem határozzuk, olyan sötét, mint a csillagtalan éjszaka; és minden, az önkormányzatra irányuló reform, mely ily közelebbi meghatározás hiányában szenved, a sötétségben való tapogatózás.

Hisz a társasági államot, ha az a polgárok érdekeinek nem fele

meg kellő mértékben, ép úgy föl kellene oszlatni és megszüntetni, mint akármely részvénytársulatot hasonló esetben. Az államnak, mint egyéni eszköznek, mivoltából ez elvitázhatatlanul következik. Ott rozsdásodnak a muzeumokban a régi műszerek és fegyverek. A történet muzeumába kell tehát az oly államot is tenni, mely a polgárok érdekeinek többé meg nem felel; oda kell azt tenni, ha az állam nem egyéb, mint az említett érdekeknek eszköze, szerszáma, fegyvere. Vérünk minden csöppje föllázad ily tan ellen. S mégis ez nem egyéb, mint a nép öntudatban, parlamenti beszédekben, vezércikkelyekben még mindig áradozó társasági állam consequentiája.

A társasági állam szempontjából a hazaszeretet agyrém, ha t. i. az elvet következetesen alkalmazzuk. A nemzetállam maga a megtestesült hazaszeretet. Miként lehet ily ellentétes rendszerek összekeveréséből önkormányzatot alkotni! Mig a társasági államot a polgárok tetszés szerint alkotják és fölосzlatják, addig a nemzetállam léte fölött nincs semmi alku, ha az összes polgárok halálát váltanók is meg azzal. A hol ily nagy az ellentét, miként lehetne ott az önkormányzat hasonló!

Van egy állameszme, mely ezer év folyamában kifejlődött, a világtörténet fénye, az emberiség dicsősége volt. Ma romokban hever. De a lengyelek azért ma is ezen szent romokra borulnak, s inkább szenvednek, mintsem egy világbirodalom új, hatalmas és fényes palotája kedvéért ama szent romokról lemondjanak.

Mi ez? A társasági állam szempontjából örültség, a nemzetállam szempontjából erény. Az önkormányzat olyan, mint államelvünk. Ha összezavarjuk a társasági és a nemzetállamot, akkor az erényt és az örültséget zavarjuk össze, mert az elvek ezen chaosában ugyanazon dolgot bármelyik névvel jelölhetjük meg; ezen chaosban ugyanazon dolgot tetszés szerint erénynek vagy örültségnek nevezhetjük. Mily önkormányzatot építhetünk ily homokra?

Miután az önkormányzat egészen más értelemmel bír társasági államban, és mással nemzetállamban, ennél fogva annak szervezete is különbözik a szerint, a mint egyik vagy másik államelvet követjük.

1. Így a társasági államban az önkormányzat úgy tekintendő és szervezendő, mint a polgároknak *joga*, viszont nemzetállamban, mint azoknak *kötelessége*.

Társasági államban az önkormányzat a polgároknak csak *joga*, mert annak tartalmát ezen államelv szerint saját ügyeik igazgatása

képezi, és arra kényszeríteni nem lehet. Viszont nemzetállamban az önkormányzat köteleiséget képez a polgárokra nézve, mert a nemzetet, mint activ államalanyt a polgárokbán kell szervezni.

2. Társasági államban az önkormányzati közönség a maga saját közös magánügyeit intézvé, annak *felelőssége* a központi hatalom irányában majd nem elenyésszik.¹ Ellenben nemzetállamban az önkormányzati organum a nemzeti egésznek ügyét kezelvé, felelős is ezen egész központi szervezetének ép úgy, mint akármelyik fizetéses hivatalnok. Függetlenebb, mint ez, de ép oly felelős. A függetlenség ugyanis abban áll, hogy az önkormányzati organumnak (pl. egy angol békebirónak) sorsa nem függ a kormánytól. A felelősség viszont abban áll, hogy a törvénytelen, vagy czélszerűtlen intézkedésért az embert polgári vagy fegyelmi, vagy bűnvádi ügyuton kérdőre vonják.

3. A magánjogkörök igazgatása szigorúan meghatározott demarcationalis vonalak által egymástól el van különítve. Ennélfogva társasági államban a kormány és önkormányzat — mint azt tényleg hirdetik is — egymástól elkülönítendő. Az országosan közös magánérdekek és a helyi szempontból közös magánérdekek elkülönítve igazgatandók. Ez a magánjogok, magánügyek és magánérdekek igazgatásának lényege. Ellenben a nemzetállamban kormány és önkormányzat ugyanazon egy nemzetszemélynek, mint activ államalanyának szervezete. Itt kormány és önkormányzat egy élő rendszer, egy személyes egység. Ennélfogva nemzetállamban kormány és önkormányzat egymástól el nem választható. Itt az önkormányzati organum épen a kormánynak helyi organuma, míg társasági államban külön organumai vannak a központi kormánynak és külön organumai az önkormányzatnak.

4. Társasági államban az önkormányzat főleg abban nyilvánul, hogy az önkormányzati közönség megválasztja hivatalnokait, azokkal rendelkezik, azokat ellenőrzi. Nemzetállamban az önkormányzat viszont abban nyilvánul főképen, hogy az állampolgárok ingyenes állami munkát teljesítenek.

Mindkét tétel a dolog természetéből foly. Társasági államban a polgárok saját ügyeiket intézik. Saját ügyeimet pedig igazgathatom személyesen vagy fizetéses meghatalmazott által. Az utóbbi

¹ T. i. csak annyiban *nem* enyészik el, a mennyiben az önkormányzatilag közös magánügyek összefüggnek az országosan közös magánügyekkel.

kényelmesebb. Gazdag földbirtokosok is uradalmait megbizottai által szokták igazgatni. Ugyanez a társasági állam lényege, érdeke és szervezete. Csak hogy földesúr helyett egy önkormányzati közönség magánügyeiről van szó. A társasági állam úgy egészben, mint önkormányzati részeiben nem egyéb, mint sokfejű *patrimonialis* állam, vagyis földesúri állam, melynek annyi földesura van, a hány polgára. Ezen eszmén és érdeken alapszik a társasági államban az önkormányzat szervezete.

Viszont nemzetállamban az önkormányzat arra való, hogy szervezzük a polgároknak a nemzetnek *activ* államalanyiságát. Ezen *activ* államalanyiság kifejtését nem lehet másra bízni, mint valami magánügyet. E tekintetben nincs helyettesítés. A szántóföldem nekem terem, ha másnak keze veti is azt be; de a nemzetállam nem élhet az én öntudatomban, ha annak ügyeit másra bízom. Elmémben és szivemben magam teszem valósággá a nemzetállamot, vagy senki. Ezért áll a nemzetállamban az önkormányzat lényege a polgárok ingyenes állami munkájában. Társasági államban hivatalnok-választás nélkül nincs önkormányzat. Viszont nemzetállamban a kinevezés és választás kérdése nincs is összefüggésben az önkormányzat megvalósításával. Itt a kinevezett hivatalnok is, ha *nobile officiumot* teljesít, önkormányzati organum; és választott hivatalnok sem ilyen, ha nem teljesít *nobile officiumot*.¹

IV. Nemzeti állam és nemzetállam.

Tágabb értelemben *nemzetállam* és *nemzeti állam* azonosnak vehető. De ha szorosabb értelemben vesszük a dolgot, akkor ez az «i» betű igen nagy különbséget jelent, melynek az önkormányzat kérdésére nézve is döntő fontossága van. A nemzeti állam egy betűvel több, de lényegileg sokkal kevesebb, mint a nemzetállam. Legalább a mit a napjainkban oly gyakran emlegetett nemzeti állam alatt értenek, az sokkal kevesebb, mint az, a mit én nemzetállam alatt értek, s a minek rendszerét rövid vázlatban évek előtt e folyó iratban ismerttettem,² később pedig önálló munkában is közzétettem.

¹ A kinevezés és választás kérdése, mint az önkormányzattól független kérdés akként oldandó meg, hogy a fizetéses hivatalnok föltétlenül kinevezendő, a *nobile officium* a körülmények szerint majd egyik, majd másik módon betöltendő.

² «A nemzet, mint állam.» 1887. évfolyam.

A nemzetállam állambölcészeti rendszer, viszont a nemzeti állam egy, többféleképen érthető és különféle állambölcészeti rendszer alakjában megvalósítható politikai irány.

A nemzeti állam *nem* képez elvi ellentétet a nemzetállammal, sőt ebben befoglaltatik, de megvalósítható oly rendszer alakjában is, mely a nemzetállammal szöges ellentétben van. Pl. egy magyar szellemű *absolut rendszer* nemzeti állam lenne, de egyenes ellentéte a magyar nemzetállamnak; mert még a nemzeti irányú absolutismus is pusztá objeptomá teszi a nemzetet, t. i. az absolut kormányzásnak objektumává, míg a nemzetállam magának a nemzetnek állami önrendelkezése; szintén absolutismus, de olyan, a melynek a nemzet *nem* tárgya, hanem alanya. Egyszóval, a nemzeti állam: a nemzetnek szolgáló állam. Ellenben a nemzetállam: maga a nemzet. Ha azt mondom: «az állam a nemzet és a nemzet az állam», akkor nem pusztán nemzeti államot, vagyis nemzeti politikát követő államot értek, hanem magát a nemzetet, mint állami személyiséget.

Lássuk a dolgot valamivel részletesebben. A nemzeti állam jelenti az államnak nemzeti jellegét; a nemzeti individualitásnak állami kifejezését. Jelenti tehát azt, hogy az állam a központi kormánytól le a községig nemzeti nyelven beszél, hogy előmozdítja a nemzeti kultúrát, intézményeiben megőrzi a nemzeti geniust.

Oly magasztos dolgok ezek, melyekért minden magyar élni, halni kész. Csak egy dolog hiányzik azok közül: a nemzet, mint activ államalany, vagyis népszerűbben mondva: *a nemzeti szabadság*. Lehet egy nemzet rablánczban, és mégis ki lehet fejezni államilag annak individualitását, miként kifejezem a pecsétviaszon a pecsétnyomóra vésett írást és alakot. De ezen eljárásban a pecsétnyomó pusztá objectum. A nemzeti állam nem zárja ki, hogy a nemzet a pecsétnyomó dicsőségére szálljon alá, vagyis, hogy az államban kifejezésre jő a nemzeti érdek magának a nemzetnek minden activ állami hozzájárulása nélkül. Nemzeti politikát követhet egy kényúr is, mint ezt I. Napoleon példája fényesen bizonyítja. A nemzeti állam nem zárja ki a nemzetnek lánczra verését. És ez a láncz képezi a különbséget nemzeti és nemzetállam közt; ez a láncz a szóban forgó «i» betűnek aequivalense. A magyar nemzet öntudata pedig legyen az a nicäai egyetemes és csalhatatlan gyülekezet, mely ezen «i» betűt kitörli, hogy legyen államunk egy kis betűvel kevesebb és egy nagy eszmével több.

Míg a nemzeti államban mindent a nemzet nyelvén és a nemzet érdeke szerint intéznek el azok, kiknek kezében az államhatalom van, addig a nemzetállamban mindezt maga a nemzet teszi. A nemzetállamnak is alapelve a nemzeti nyelv és a nemzeti cultura, de mindig a nemzetnek állami cselekvősége alakjában érvényesítve. A nemzeti állam lehet nemzetállam is, ha t. i. a nemzeti politikát maga a nemzet, mint activ államalany foganatosítja, de a nemzeti állam lehet olyan gyám is, kinek egész érdeme csak abban áll, hogy a gyámolt-nak ügyeit ennek anyanyelvén intézi el. A nemzetállam viszont olyan sui iuris ember, a ki önmaga intézi el saját anyanyelvén az ő ügyeit.

A következő példa is megvilágítja a szóban forgó különbséget. Ha sikerült volna az angoloknak a Valois-ház ellen folytatott hosszas háborúban Franciaországot meghódítani, és ha ennél fogva az angol korona ma úgy kormányozná Franciaországot, mint britt provinciát, akkor Franciaország nem volna se nemzeti, se nemzetállam, mert ez esetben hiányoznék a nemzeti létnek megfelelő állami lét. Ha azonban egy absolut fejedelem «az állam én vagyok» elve szerint, de mint önálló államot kormányozná Franciaországot, és pedig a francia genius szellemében és a francia érdekeknek megfelelően, akkor volna francia nemzeti állam, de francia nemzetállam akkor sem léteznék; mert az utóbbihoz nem elegendő, hogy a nemzeti individuumnak megfelelő állami individuum existáljon, hanem az szükséges, hogy az állami és a nemzeti individuum ugyanazon egy individuum legyen, mely a maga sorsát úgy monarchicus, mint republicanus alakzatban souverain hatalommal intézi, akkép, hogy akár azt mondom «állam», akár azt mondom «nemzet», mindig ugyanazt mondom.

A nemzeti állam csak egy intézmény, bár magasztos, mert *nemzeti intézmény*. De végre is csak egy intézmény. Viszont a nemzetállam ég és föld közt a legmagasabb *személyes lét*, mely jogzímét önmagában hordja és nem szorul kivüle levő jogzímekre, milyenre minden intézmény szorul, tehát az állam is, ha azt intézménynyé degradáltuk. A személyiség önmagáért létezik, tehát a nemzetállam is. Ellenben az intézmény az emberekért, mint kivüle létező személyiségekért van, tehát létjoga is ezekben és nem önmagában keresendő. A nemzeti állam a mondottakhoz képest árnyat vet mind az államra, mind a nemzetre. Az államra, mert azt megfosztja öncélúságától, a személyesség attributumaitól és pusztá eszközzé teszi (t. i. a nemzet

eszközévé). A nemzetre, mert ezt megfosztja az állami attributumoktól, az államsouverainetés fénykörétől, s az államnak pusztá objectumává, *társadalommá* teszi. Mig a nemzeti állam elválasztja a nemzetet és az államot s két, egymástól különböző, bár egymással harmonizáló tényezővé teszi, addig a nemzetállam egyesíti az államnak és a nemzetnek dicsőségét, s ez a legragyóbb fény, melylyel a földi pályán találkozunk.

A történeti folytonosság is a nemzetállam elve; mig a nemzeti állam könnyen a *tabula rasa* politikájára vezet. Ha az államot és a nemzetet elválasztjuk egymástól, s abstract reformok által az államfejlődést ketté vágtuk. mi baj ez? A régi állam megszűnt, de a régi nemzet él. Ellenben ha a nemzet maga az állam, akkor tudom, hogy kimélnem kell a történetileg kifejtett államot, hacsak vele együtt a nemzetet is szétmarchangolni nem akarom. S Magyarországon a nemzet és állam mindig egy volt, már azon időben is, mikor a feudális nyugaton az állameszme majd nem halálos álomba merült. A nemzetállamot jelenti az, hogy minden magyar nemes a szent korona tagja volt. Korunknak az a föladata, hogy minden magyar állampolgár legyen a szent korona tagja, és pedig nemcsak szép frázisokban, hanem azáltal, hogy a nemzetnek mint a korona által jelképezett activ államalanyisághak, folytonosan munkás eleme gyanánt működjék annak hármás, t. i. parlamenti, esküdtszéki és önkormányzati szervezetében. Ez lesz a *modern* nemzetállam. Viszont a nemzeti állam odavezethet, hogy a koronának államilag élő, activ tagjai csak a hivatalnokok lesznek; vagyis hogy a rendi állam helyébe nem a polgári szervezetre alapított állam lép, hanem a hivatalnok-állam; a nemzet pedig pusztán társadalmat, de már nem államot fog képezni.

A nemzetállamot önkormányzat nélkül képzelni sem lehet, mert önkormányzat hiányában a nemzetnek állami aktivitása a maga teljességében nem érvényesülhet. A hol burokratia van, ott államilag activ a hivatalnok és passiv a nemzet. Ez nem nemzetállam, de lehet nemzetállam. Sőt az utóbbit nálunk most tiz ember közül kilencz épen így képzei. A nemzeti állam alatt mindenk fölötte nemzeti burokratitát értenek. A nemzetállam nem fordulhat elő az igének passiv alakjában; de annál inkább felöltheti magára a passiv alakot a nemzeti állam. És létezik a hajlam ezen passiv alakot arra ruházni. Egy nemzeti burokratia olcsó dicsősége ma a legtöbb ambitiónak tárgya.

Csakhogy ne feledjük, hogy a burokratia semmit sem vesz el hamarább, mint a nemzeti jelleget. A közigazgatás nemzeti jellegének és nemzeti öntudatának a népéletben kell elágaztatni gyökereit. A néporganum (nobile officium) mellé rendelt bureaui elem ugyan megtartja a nemzeti jelleget, de nem saját erejéből, hanem a néporganum által. A burokratia, vagyis kizárólag fizetéses, élethivatásos hivatalnokokból szervezett közigazgatás állandóan nemzeti jelleggel nem bírhat, mert lényege ép abban áll, hogy a nemzeti élettől el van szigetelve. Minden burokratizmus szükségképen *kozmpolitikus*; s a népélettől elszigetelt hivatalszoba nem is lehet más. A nemzeti burokratia csak arczképe a nemzetnek, míg az önkormányzat maga a nemzet.

A nemzeti állam jelszava: *a jó közigazgatás*; mert a nemzeti állam általában, tehát közigazgatási nyilvánulásában is, csak egy intézmény. Az intézménynek pedig első és utolsó kötelessége, hogy megfeleljen céljának. Ha meg nem felel, akkor ne is létezzék. Ellenben a nemzetállam nem intézmény, mely valamely kivüle levő célnak szolgál, hanem önmagában cél. A nemzetállamnak is jelszava: *a jó közigazgatás*, de van valami, a mi még ezt is megelőzi, t. i. hogy a nemzet, mint állam létezzék a közigazgatásban. Ha egy intézmény rosszul felel meg a közigazgatás érdekeinek, akkor azt eldobjuk. De ha egy nemzet rosszul igazgatja magát, akkor azon vagyunk, hogy jól igazgassa, de mindig maga-magát igazgassa, mert különben nem állam a nemzet. Míg tehát a nemzeti államnak lényegében sem fekszik az önkormányzat, addig a nemzetállam szempontjából az önkormányzat még a jó közigazgatásnál is fontosabb. Más szavakkal: *inkább legyen rossz közigazgatás önkormányzattal, mint jó közigazgatás burokratiaiával*. Inkább legyen hiányos nemzeti élet, mint fényes nemzeti koporsó.

Ha valamely országban bebizonyítható volna, hogy a kényuralom jobb törvényeket képes alkotni, mint a parlament, kevés kivétellel mégis azt mondanók: többet ér nekünk a parlament rossz törvénye, mintsem a kényuralom jó törvénye. Így vagyunk a közigazgatásban is. Többet ér a nemzetáltal gyakorolt rossz közigazgatás, mintsem a nemzet nélkül gyakorolt jó közigazgatás. Többet ér a legrosszabb önkormányzat, mint a legjobb burokratia.

V. *Az önkormányzat a hatalmi ágak elválasztásának elmélete szempontjából.*

A következő észrevételekre *Sprinczer* János o. képviselő s közigazgatási bizottsági tag úrnak «Az önkormányzat összeegyeztetve az állami közigazgatással» című műve adott alkalmat.

Ezen mű azon eszmén alapszik, hogy «az állam sem önczél, hanem csak egy, a polgárok boldogítására rendelt társadalmi intézmény» (10. lap).

Nagyon természetes, hogy egy könyv, mely a most idézett tételtől indul ki, minden ízében ellenkezik a nemzetállam alapelveivel, mely önczél, és melynek a polgárok jólétüket és boldogságukat föláldozni kötelesek.

Az említett mű, úgy látszik, nem akar önálló tudományos jelentőséggel föllépni, de azért van annak más természetű fontossága; t. i. az mint a parlamenti körökben keletkezett nézeteknek irodalmi kifejezése méltán kelt figyelmet.

Szerzőnek egyik alaptétele: *a hatalmak elkülönítése*. A közigazgatási biráskodást is ezen elavult tantételre alapítja, (147. lap). Úgy hirdeti ezen tantételt, mintha *Montesquieu* óta, ki azt leginkább forgalomba hozá, semmi sem történt volna. Sőt messzebb megy *Montesquieu*nél; mert szerző elkülöníti a közigazgatást *magától a közigazgatástól*, azt követelvé, hogy «az állam és a megye mindegyik mozogjon saját hatáskörében, egymásnak mellé rendelt jogkörben». (49. lap.)

Montesquieu megsemmisítette az államhatalomnak, mint egésznek, személyes egységét. Szerző az idézett tétellel már hozzá fog az egyes hatalmi ágakban is a személyes egység földulásához. Mert hová lesz a közigazgatási organismusnak akarat- és cselekvényegysége, ha szerzőnek idézett tétele törvénytényé emeltetik?

A hatalom elkülönítése egészen más politikai értelemmel birt *Montesquieu* korában, és mással bír ma. Akkor a hatalom Európa nagy részében a fejedelmi absolutismusnak hatalma volt. A hatalom elkülönítése tehát akkor a fejedelmi absolutismusnak volt gyöngítése. Ellenben ma a hatalom alkotmányos nemzeti hatalom, alkotmányos nemzeti szabadság. Ennélfogva ma a hatalom elkülönítése a nemzeti hatalomnak, a nemzeti szabadságnak gyöngítése. A mely fegyvert egykor *Montesquieu* a nemzetek elnyomása ellen villogtatott, túlbuzgó követői ma ugyanazon fegyverrel a nemzeti önrendelkezést sebzik meg.

Nagy emberek szerencsétlensége, hogy később anachronismussá teszik őket, mert nem szellemöket követik, hanem az általok leirt betüt.

Montesquieu inkább államférfi volt, mint államtudós. Ő nem akart tudományrendszert építeni, hanem a gyakorlati életre hatni. Azért nem is vethetjük szemére, hogy bármily jó fegyvere volt az ő korában a hatalom-elkülönítés a szabadságnak, logikailag képtelenség volt az akkor is; főleg azért sem vethetjük ezt szemére, mivel ezen elmélet fonáksága akkor még kellően földerítve nem volt. Az angolok még azután is sokáig hitték, hogy az ő alkotmányuk a hatalom elkülönítésén alapszik. De ha *Montesquieunek* nem is tehetünk ezen elmélet miatt szemrehányást, annál inkább kell annak képtelenségét hangsúlyoznunk ma, midőn az gyakorlatilag ép ellenkező eredményre vezet, mint a mult században.

A hatalom megosztható, de a főhatalom nem. A mint megosztottuk azt, megszűnt lenni főhatalom, vagyis megszűnt lenni állami hatalom; mivel vele egyenjogú hatalom áll szemben. Már pedig két főhatalom se nem lehetséges, se nem gondolható; t. i. ugyanazon államban, ugyanazon egy politikai szervezetben két souverainetas nem lakhatik. Pedig ezt jelenti a hatalmi ágak elkülönítése; vagyis képtelenséget jelent.

Azt mondja szerző: «Csak az absolutismus nem akarhatja a hatalmak elkülönítését». És ebben a szerzőnek föltétlenül igaza is van. Csakhogy minden következetes író az absolutismus híve. De épp az absolutismus igen különböző. *Hobbes* a fejedelmi absolutismust tanította, s osztatlanul egy embernek adta a hatalmat. *Rousseau* az atomisált sokaság absolutismusáért rajongott, s ennek nyujtá az osztatlan hatalmat. Neki épp ezen sokaság az állam, s az állam mindig absolut, mert különben az volna az állam, a ki korlátot szab neki, s akkor ez volna absolut, mert egyébként honnan meritené a korlátozás hatalmát. A hatalmat valahol be kell tetőzni, s a betetőzés lényegileg absolut. Absolutista volt *Hobbes* és absolutista volt *Rousseau*, csakhogy igen különböző értelemben. Egyiknek absolutismusa kényuralmat jelent, másiké szabadságot.

Absolutismus a nemzetállam is. S a kik ezt tagadják, azokra nézve egyáltalán nincs semmiféle állambölcsészeti elv; hanem csak ily elveknek egyéni tetszés szerint való összekeverése. Az állam nem lehet egy kissé nemzet és egy kissé *nem* nemzet. Az állam szükségképen mindig egészen az, a mi.

A nemzetállam absolutismusa se nem egy emberé, se nem az atomizált sokaságé, hanem a nemzetnek, mint világtörténeti alanynak és valósággal létező ethikai személynek, föltétlen önrendelkezése a maga állami életében. Ezen nemzeti absolutismus éppen nem vezet vissza az antik állam despotismusára. A nemzet absolut az állami körön belül, de respectálja a polgárok *társadalmi szabadságát*.

Jól meg kell különböztetnünk a nemzetállam absolutismusát a *parlamentari absolutismustól* is; mert a hol az utóbbi kifejlődik, ott nem a nemzet, hanem pár száz ember rendelkezik az állammal feltétlenül. A nemzet természetesen a maga parlamenti szervezetében is absolut. De ezen szervezethez nemcsak a parlament tagjai tartoznak, hanem az összes polgárok. Ha ezen ethikai kapocs a parlament tagjai és a többi polgár közt megszűnt, és a polgárok nem képezik a parlamenti szervezetnek folytonosan activ elemeit (sajtó, petitio stb.), akkor nem akarva is kész a parlamenti absolutismus; mert ezen esetben a képviselőház majoritása, még ha nem akarná is, absolut urává lesz az államnak oly országban, a hol a parlamenti kormányrendszer elve el van ismerve.

A nemzet mint állam egyébiránt nemcsak a törvényhozásban absolut, hanem mind a három hatalmi ágban. Az anyag, melyből ezen nemzeti absolutismust szervezzük, mind a három hatalmi ágban ugyanaz, t. i. a polgároknak összesége. A nemzet egyaránt absolut a maga törvényhozási, kormányzati és birói szervezetében. Csakhogy mindig ugyanazon egy nemzet, tehát nem három külön politikai alany. A háromféle szervezet (törvényhozás, kormány, bíró) nem három hatalmi darab, hanem ugyanazon egy személyes erőnek, nemzeti énségnek háromféle nyilvánulása. Én ugyanaz vagyok, ha cselekvőségemnek általános szabályát alkotom, és ugyanaz vagyok, ha ezen szabályt egyes konkrét cselekvényemre alkalmazom.

Az egyének, mint a nemzeti szervezet elemének szempontjából a végrehajtó hatalom alá van rendelve a törvényhozó hatalomnak; de nem a nemzet ethikai személyisége szempontjából. Ugyanis a nemzet egyéneken él és egyéneken van szervezve. Ha a végrehajtó hatalom a törvényhozónak ezen szempontból alárendelve nem volna, csakhamar az egyéni akarat mellőzné a nemzeti akaratot. De a nemzet a végrehajtó hatalomban épp oly független és souverain, mint a törvényhozó hatalomban. Bizonyítja mind a két tételt azon eset, midőn a kormányférfi a nemzetet valamely nagy veszedelemből *törvényellenes* intézke-

désekkel megmenti. Bizonyítja ezen eset a végrehajtó hatalomnak alárendeltségét a törvényhozó hatalom irányában az egyén szempontjából, mert különben a kormányférfi nem volna köteles mentő intézkedéseire a nemzetnek utólagos jóváhagyását kérni. És bizonyítja ezen eset a végrehajtó hatalomnak a törvénnyel egyenlő souverainetését a nemzet szempontjából, mert különben a törvényellenes mentő intézkedésekre a nemzet nem adhatná utólagos jóváhagyását. E tantétel egészen más, mint ama Syeyès-féle népsouverainetási elmélet, mely szerint akár mely formában nyilvánítja a nemzet a maga akaratát, az mindegy; mert ugyan a nemzet, ha ezalatt atomizált sokaságot értünk, a maga akaratát érvényesen nyilváníthatja bármely formában is; de a nemzet, mint ethikai személyes egység, épp ezen lényegénél fogva csak azon formákban nyilváníthatja akaratát, a melyekben ethikai személylyé van szervezve. Nemzetállamokban még a forradalom sem vezetett soha a szervezetlen nyers tömegek uralmára.

A mondottak megvilágítják a nemzetállam szempontjából a hatalmi ágak természetét és viszonyát. Azok nem lényegileg képeznek elágazást, hanem csak formailag. Tulajdonkép nem is ágak, mert az ág mindig részt jelent, a törvényhozó, kormányzó és birói hatalom pedig mindig egész; t. i. az egész nemzet a maga személyes életének teljességében, csakhogy háromféle szervezet alakjában. A személyes lét föltétlenül oszthatatlan. S az államhatalom nem egyéb, mint a nemzetnek állami gondolatra, akaratra és tettere képes személyes léte. Hagyjunk föl tehát végre a hatalomosztás és elkülönítésnek épp oly elavult, mint absurd elméletével! Hagyjunk föl a halál ezen politikájával, mely a nemzeteken vivisectiót gyakorol. Tegyük le ezen rozsdás fegyvert. Jó volt e politika, mikor rombolni kellett. De ma építeni, szervezni kell. De sokszor a politikában nem vesszük észre az idők változását. Tartjuk az esernyőt, midőn már régen megszűnt az eső; forgatjuk a kardot, midőn már vége a csatának. Annyira bele jöttünk a kényuralom szervezetének szétmározangolásába, hogy most már a nemzeti szabadság szervezetét is készek lennénk csupa jó akaratból szétmározangolni. A hatalomelkülönítésnek csontváza még mindig itt jár közöttünk, s ott kísért parlamentünkben is. Bizonyítja ezt *Sprinczer* képviselő úr könyve, ki még a kormányt és az önkormányzatot is elválasztja egymástól és ezen elválasztást egészen a mellérendeltség viszonyáig viszi; és a ki azért panaszkodik, hogy nálunk az önkormányzat részben legalább nem volt egyéb «az állami közigaz-

gatás szolgálatába bevezényelt municipalismusnál». (47. lap.) Vajjon csak az lesz-e az igazi önkormányzat, mely a közigazgatási organismus ketté hasításán alapszik!? Persze az önkormányzat nem csak abból áll, hogy az állam vezényel «az önkormányzati közeg pedig csak fizet». Amde «az állami közigazgatás szolgálatába bevezényelt municipalismus» nem is jelent pusztán csak fizetést, hanem eme panaszos szavak egy magasztos gondolatot fejeznek ki, és egy nagyszerű világtörténeti tényrt írnak körül. Az állami (vagyis az államigazgatást közvetítő) önkormányzat oly tényóriás, melyet eltakarhatnak rövid időre a felhők, de a melyben a nemzetnek szemei, s különösen a magyar nemzeté is még gyönyörködni fognak és szerzőnek azon, a megyére vonatkozó kicsinyléssel mondott szavai még győzelmi kiáltássá leendnek, mert az állami önkormányzat lényege nem egyéb mint éppen az állami közigazgatást teljesítő municipalismus.

Szerzőnek azon tévedése, melynél fogva ő az önkormányzatot az államigazgatástól különválasztja, újabb törvényeikben is előfordul. Így az 1870. 42. t.-cz. 1. §. a törvényhatóságok hatásköréről szólván, külön pontok alatt említi az önkormányzatot és az állami közigazgatás közvetítését. Ugyanezen megkülönböztetést teszi az 1886. t.-cz. 2. §.

Az említett tévedés az idézett törvényekben még csak elmélet. Meghagyják ezen törvények az állami közigazgatás közvetítését a törvényhatóság körében, de megkülönböztetik azt az önkormányzattól. A mai áramlat, mely a szőnyegen forgó könyvben is kifejezésre jut, az állami közigazgatást, mint *nem* önkormányzatot, már elvonja a törvényhatóságtól.

Ez egy igazán végzetes hiba, mert közjogunknak történeti folytonosságát igen nevezetes ponton szakítja ketté. A magyar megyei önkormányzat mint állami önkormányzat született, és mint ilyen maradt fönn korunkig. Nálunk épp az állami közigazgatás közvetítését értették mindig önkormányzat alatt. Volt ugyan nálunk olyan *nem* állami, hanem localis érdekű önkormányzat is, milyenek ma általán az önkormányzatot képzelik; csak hogy nem a megyében, hanem a városban. A városalapító német vendégek Magyarországon nem a nemzeti szabadság organumai gyanánt tekintették magukat a középkorban, hanem inkább privilegiumaik alapján saját, a külföldről magukkal hozott szabadságaikat gyakorolták. Innen van, hogy nálunk a nemzeti élet súlypontja nem a városban feküdt, hanem a megyében. Természetesen most már a városban is meg kell izmosodni a nemzetnek, és pedig

nemcsak társadalmilag, a mi jelentékeny részben már meg is történt, hanem az állami szervezet szempontjából is. Ezen utóbbi pedig nem azáltal fog megtörténni, ha a középkori német vendégeknek a nemzeti testtől elszigetelő önkormányzati fogalmát alkalmazzuk a megyére, hanem megfordítva azáltal, ha magyar állami önkormányzatunkat, úgy, a mint az a megyében kifejlődött, átviszszük a városi törvényhatóságba, természetesen modern alakban.

Midőn látjuk, hogy szerző a középkori német vendégek localis érdekű önkormányzatát szánja a megyének, akkor nem csodálkozhatunk azon különben meglepő állítása fölött, mely szerint az angol önkormányzat tulajdonképi fészke a város; mert neki az, a mit a békebirák az angol megyében gyakorolnak, nem lehet önkormányzat. A ki a nobile officiumot dilettantismusnak mondja, az, ha következetes, a nemzetnek alkotmányos államéletét is kénytelen dilettantismusnak tartani; mert nobile officium nélkül még soha sem létezett önmagáról államilag rendelkező nemzet, és nem is létezhetik. A ki a felhőkre akar házat építeni, az nem akar nagyobb lehetetlenséget, mint az, a ki állami önkormányzat nélkül akar föntartani nemzeti szabadságot. Ezer-szer el volt már mondva, hogy ajándékozott szabadság nem létezik. Azt folytonosan kell gyakorolni és edzeni a polgárok állami munkájában. A ki erre képtelennek tartja a polgárokat, az őket egyáltalán az állami életre tartja képtelennek, mert az ily polgárok megérttek arra, hogy a kényuralom tárgyaivá legyenek, s a kényuralom nem állam. A ki pedig azt hiszi, hogy a nemzetszabadság csak abban áll, hogy öt évenként képviselőt választunk, az tegyen próbát önmagán. Zárkózzék szobájába, és feküdjék éjjel-nappal ágyban, s csak akkor mozogjon a szabad levegőn, mikor országgyűlési képviselők választatnak. Ha meg nem hal, bizonynyal nagyon gyöngé lesz. Így jár a nemzet is állami tekintetben, ha politikai álmot alszik, és csak minden öt évben mozog a politika szabad levegőjében.

Ha az önkormányzatot nemzeti ügyből helyi ügygyé degradáljuk, és nemzeti szabadságból helyi szabadsággá, akkor az önkormányzat nem a közszellem iskolája lesz, hanem az önzésé; akkor az önkormányzat nem fogja a széthúzó társadalmi érdekeket államilag összetartani, hanem csak egyike lesz ezen széthúzó társadalmi érdekeknek. Továbbá ezen esetben a helyi viszonyok nem emelkednek nemzeti niveaura, sem a nemzeti állameszme nem fejezi ki magát a helyi viszonyok ezernyi alakjában. Oly nap lesz ekkor a nemzetállam, mely-

nek sugarai nem találnak tárgyat, hogy ezen kifejtsék szinpompájokat, oly nap, melynek fénye nyomtalanul elenyészik a végtelen űrben, nem találva tárgyat, melyen visszaverődjék, ragyogjon, melegítsen. Szomorú, halálos gondolat ez. Korunknak nem kell történetileg kifejlett alkotmány, sem nobile officium, hanem charta és burokratia, melyeknek nyomorúságát szép frázisok virága takargatja. Azt tartja korunk: «az idő pénz», s azért állami munkára nincs ideje. De azt is tartja, úgy látszik, hogy a frázis a nemzet. A világtörténet azonban arra int, hogy a polgárok állandó állami munkája a nemzet.

Dr. Kuncz Ignác,

kir. akad. jogtánár.